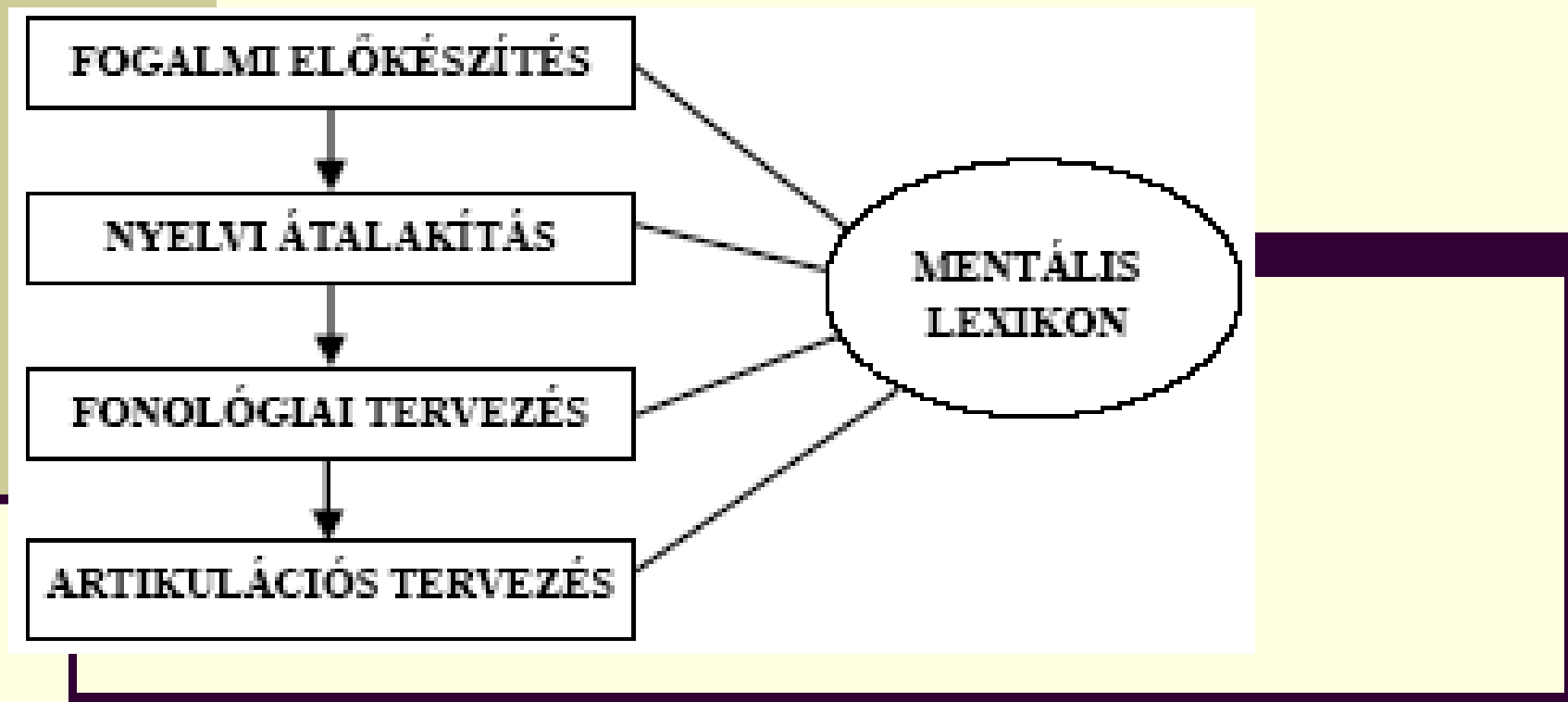

Megakadásjelenségek a beszédben

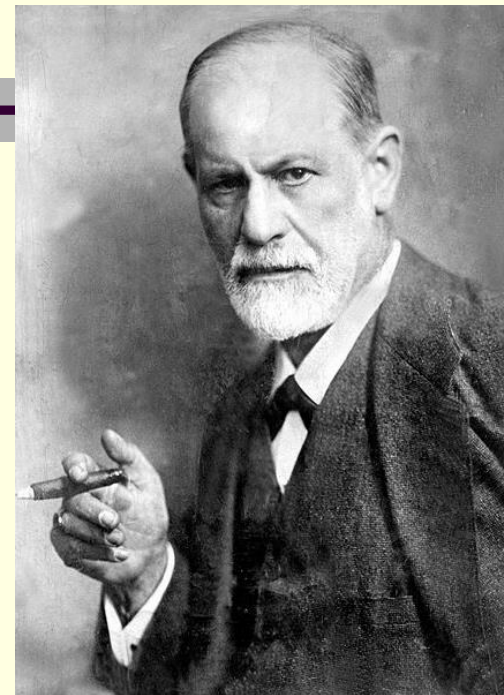
A beszédprodukciónak modellje

Ezek a folyamatok párhuzamosan és rendkívül gyorsan mennek végbe → nem csoda, hogy sok a nyelvbotlás/elírás a spontán beszédben/írásban.

1. Freudi elszólás

Az elszólások olyan közlések, amelyeket a beszélő valójában nem szándékozott kimondani, s amelyek ezért általában kellemetlen helyzetet teremtenek. Az elszólás tudományos igényű tanulmányozása a 20. század elejére nyúlik vissza (Wundt 1911); népszerűvé Freud tette, és a „tudatalatti” gondolat megjelenéseként értelmezte.

A freudi elszólás azonosítása – hacsak nem maga a gyűjtő volt az adatközlő is egyben – meglehetősen nehéz. A triviális eseteket leszámítva nemegyszer csak feltételezhető a freudi elszólás minősítése. A gondolati szinten létrejövő diszharmónia ugyanis nem minden esetben freudi elszólás.

1. Freudi elszólás

Példák:

A múlt században találták ki, és azóta is virágzik mint forma a korlátolt *feleségű* felelősségű társaság. (Lehet *anticipáció is!*)

Ebben a helyiségben *éheznek* (étkeznek) az otthon lakói.

Tisztelt *Ellenség!* (ellenzék)

Andrea, most már elég, ne *csöcsörésszen* (cseverésszen) tovább!

(Nagymellű lány beszélgetett órán.)

Én olyan *részeg* vagyok öö fáradt vagyok.

Ezt vegye meg, mert ez a *legócskább* (legolcsóbb).

Gyertek *ritkábban!* (Gyertek gyakrabban, olyan ritkán látunk!)

Jó *estét* kívánok, ez az RTL Klub reggeli kiadása. (jó reggelt)

Mostanában, ha hazaérkezel, soha nem *csalsz* (csókolsz) meg.

2. A „nyelvem hegyén van” jelenség

Egy lexéma kiejtésének nehézsége, átmeneti szótalálási nehézség.

Példák:

Csonk... csönk... csonkosult csökevényesedett. (korcsosult)

Felrobbant egy *olajfena... fina...* elnézést, ...finomító Amerikában. (olajfinomító)

Menjünk el a *k kö könyvkölcsönzőbe*, tudod?! (könyvtárba)

Nincsen *ceruza vagy micsoda?* (kréta)

Nincsen rajta a ... *hogy is mondjam...* a fólián. (fólián)

3. Téves szótalálás

Hibás aktiválás a mentális lexikonból. Lehet:

- a) **téves szókezdés** (amikor egyértelmű, hogy a beszélő a nem megfelelő szót aktiválta, ezt azonban a teljes szó kimondása előtt észrevette, és javított, pl.: *A kivetítőn valamelyik vízilabda meccs ered... ööö eseményei...*)
- b) **malapropizmus**: a kifejezés Richard Brinsley Sheridan angol-ír drámaíró (1751–1816) *A riválisok* című színdarabjában szereplő félművelt hölgy, Mrs. Malaprop nevéből származik, akinek a beszédére jellemző a hibás jelentésben használt – főleg idegen eredetű – szavak gyakori előfordulása, pl.: *most nem tudom restaurálni* (rekonstruálni) *a párbeszédet* (a nyelvvelő szakirodalom szótévesztésnek nevezi ezt a jelenséget)

3. Téves szótalálás

Példák:

A barátnőm *anyósa* tök hülye... ja nem, az anyja!

Egri bikavér és villányi *camembert*... (cabernet)

És ha csak *Debrecenben*... decemberben lesz jegy?

Európa a népek olvasztó *tengelye*. (tégelye)

Klapkának volt a *férje* Mary Zsuzsi. (felesége)

Mindenesetre az *olaszok*... oroszok 12 lövésből 6 gólt szereztek.

Nincs nálam fürdőszoba... öö fürdőruha.

A *meditáció* egy konfliktuskezelési módszer. (mediáció)

A pilóta *kapitulált*. (katapultált)

Hát én nem tudom, nem vagyok benne *kompatibilis*. (kompetens)

Nem lehet *odalicitálni* valakit. (odacitálni)

4. Morfológiai, szintaktikai hiba

A mai köznyelvi, kodifikált grammatikának ellentmondó jelenség. Vagy korigálja a beszélő menet közben, vagy nem.

Korrekcója lehet

- a) újraindítás nélküli morfológiai változtatás (amikor a beszélő nem ismétli meg a szót, hogy a morfológiai cserét megvalósítsa, hanem – rendszerint kis szünet után – folytatja az ejtést a módosított toldalékkal, pl.: *De téli gumik... ...juk sincsen*)
- b) ismétléses toldalékjavítás (a kiejtett szót a beszélő azonnal ismétli a toldalékot megváltoztatva, pl.: *Azt nem tudom, mesélted-e... meséltem-e...*).

4. Morfológiai, szintaktikai hiba

Példák:

Azt hiszem, még mindig nem *fordítjuk* (fordítunk) elég figyelmet arra, hogy...

Ebbe *belejátszik* a mi nyelvtanítási *módszereink* is. (belejátszanak v. módszerünk)

Egy szobrászt, *ami...* aki nap mint nap egyedül van...

Egy-két ilyen kissé népszerűtlen *versek* fognak következni. (vers fog)

Én is *arra* fektettem be minden energiáimat. (abba)

Ezben önöket senki sem akadályozza meg. (ebben)

Michael Schumacher pedig egyre *rámenősen* tapad az öccsére. (rámenősebben)

Beszámol az NPP szemszögéből nézve a *dolgokra*... ..ról. (dolgokról)

Engedjék meg, hogy *bemutatkozzanak*... öö... bemutatkozzam.

5. Kontamináció

Nyelvi jelek vegyülése, amely létrejöhet a beszédhangok, a szótagok, a szavak vagy akár a szerkezetek szintjén is.

Példák:

A repüléstől sokan szoktak *aggódni*. (repüléstől félni × a repülés miatt aggódni)

Aludjál szépeket! (Aludj jól! × Álmodjál szépeket!)

Azon nem függhet semmi. (azon múlhat × attól függhet)

És akkor olyan mérges leszek, hogy *felforr az agyamban a pumpa!*
(felforr az agyvizem × felmegy bennem a pumpa)

És még *sorolhatnám a sort*. (folytathatnám a sort × sorolhatnám)

Nagyon *elszaladt alattad a lóláb*. (elszaladt veled a ló × kilóg a lóláb)

Szíve jogában áll. (szíve joga × jogában áll)

Eljött a pillanat eme rettentő adattömeg láttán, hogy végre jó és nagyon fontos kérdéseket *fogalmazzunk fel*. (fogalmazzunk meg × tegyünk fel)

6. Újraindítás

Az aktivált és félig kiejtett szót – rendszerint kis szünet után – ugyanazon szó kiejtése követi. Az újraindítás történhet változtatással: erre az jellemző, hogy az aktivált és félig kiejtett szót újraindítja a beszélő, ám a megelőzőleg elhangzotthoz képest valamit módosít, javít.

Példák:

A bizottság *szólít... szólítsa* fel a legfőbb ügyészséget.

A *gyermekét... gyermekétkeztetési* alapítvány...

A javaslat elfogadásához *a par... a parlament* kétharmados többségére van szükség.

Hát szerintem *teg... tegeződjünk*.

A korpusz alapú megközelítések között ööö... Kétféle korpusz alapú megközelítés van...

Azt kell, hogy mondjam, hogy *Csehnek... Cseh Lacinak* van esélye.

Bár *a többségi tulajdonos... a zöld-fehér klub többségi tulajdonosa...*

7. Változtatás

A kiejtett szó szándékolt „javítása” egy másik szó előhívásával. A korigált téves szótalálástól a változtatást az különbözteti meg, hogy az előbbiben az előhívott szó jelentése egyáltalán nem illik a kontextusba.

Példák:

Az angolban alig van... sem deklináció, sem ragozás nincsen.

Azt is megvизs... vagy... vagy arra jutottak...

De ez mégsem ekviva... egyenértékű azzal, hogy...

Ebben a helyzetben... szituációban a gyerek a legfontosabb.

8. Perszeveráció

Perszeverációról beszélünk, ha a közlés egy korábbi eleme tartósan megmarad, és hat az időben később következő elem artikulációs tervezésére.

Példák:

A bírósági eljárásra jövőre kerül *sör*... sor.

Alkonyattól *pirkonyatig* tartott a mulatság. (pirkadatig)

Az Állami Autópálya-kezelő *ertő* bejelentette, hogy az autópálya-építkezések folytatódnak. (Rt.)

Az átlagéletkoruk 33 *életév*... ööö év.

Hadd mondjam el azt, hogy én mit szeretnék *mondani*. (hogy én mit szeretnék)

Nem szobrász, *festész*. (festő)

Nem tudod, tanárnő ma *hánytól* ö... hánytól lesz benn?

Viszont a sorrendi hibánál *visz*... világos, hogy mit akar mondani.

9. Anticipáció

Anticipációról beszélünk, ha a közlés egy későbbi eleme korábban jelenik meg a kiejtésben. Ez a hatás szón is átívelhet.

Példák:

A *bagy*... a bal agyfélteke...

A Bánk bán első *adá*... első előadását már nem érte meg.

A másik, amit *ész*... érdemes észrevenni...

A rögzített *alap*... anyag alapján...

Felszállhatsz a templom*ra*... a templomnál a buszra.

Montoya pedig a *mácsodi*... második kerékcseré alatt megelőzte Webbert.

Sok ember választja a könnyebbik *do*... végét a dolognak.

Van, akinek van *karója*... karórája.

Varga Tamás, a *ka*... akit a kapitány nem kis kockázatot vállalva behívott a világbajnokságra...

10. Metatézis

Egy adott hangsor beszédhangjainak, szótagjainak, avagy egy közlés szavainak felcserélődése.

A spontán beszéd közben elkövetett gyakori és sajátos nyelvbotlásairól vált híressé William A. Spooner anglikán lelkész, aki az Oxfordi Egyetem Új Kollégiumának volt az igazgatója 1903-tól 1924-ig. A vezetéknevéből köznevesült „szpúnerizmus” (spoonerism) általában a szavakon átívelő hangfelcserélésekre (metatézisekre) utal, pl.: *kaprikát és polbászt.*

A toldalékmorfémák is elkerülhetnek szándékozott helyükről, pl.: *ez nagyonk nagyon ránk fér.* Előfordulhat, hogy az egyik felcserélt elem nem jelenik meg, a kontextusból azonban egyértelműen kikövetkeztethető, pl.: *Nem jár jólsz velünk.*

10. Metatézis

Példák:

A hatos *dolgozatból* írt *leckém* ötös lett! (a hatos leckéből írt dolgozatom)

A *terhen kívüli méhesség*... méhen kívüli terhesség...

Az *illateráló* szavak használata... (alliteráló)

Az *Országos Vakok Intézete*... a Vakok Országos Intézete

Életem első *állásinterjúrája*... interjú... állásinterjújára megyek.

És most kihúzom *a nyertesek közül a helyes megfejtőket*. (helyes megfejtők közül a nyerteseket)

Láttam én már *varón karjút*! (karón varjút)

Olyan *groteksz* volt. (groteszk)

Tudtam, hogy lesz *hozzátok kedve*... ö... lesz kedvetek hozzá.

Van *nyomtató a papírban*? (papír a nyomtatóban)

Kiengedte a *palackot a szellemből*. (a szellemet a palackból)

Én az Emesének már annyi mindent mondtam, hogy már meglehet *róla a véleményem*. (rólam a véleménye)

11. Egyszerű nyelvbotlás

Létrejöttük oka az, hogy az aktuálisan létrehozott artikulációs mozdulat hibás lett. Egy adat kizárólag abban az esetben osztályozható egyszerű nyelvbotlásnak, ha létrejötté más módon (pl. anticipációval, perszeverációval, téves szótalálással stb.) nem magyarázható. Jelentkezhet betoldás, csere vagy kiesés formájában.

Példák:

Emberek *milliónyinak*... (millióinak)

A fekélyes részt *körbepáscsásztuk*... páscsásztuk... pástyáztuk.

Átlagos, szigorú évnek nézünk *előbe*. (elébe)

Szalámitektika... taktika...

Következnek a hírek Bereg *Patrícióval*... Patríciával.

Van rajta *idézítő*? (időzítő)

12. Többféleképpen osztályozható jelenségek

Nem mindig dönthető el egyértelműen, hogy mi eredményezte a megakadást, illetőleg hogy a tervezési folyamat mely szintjén történt a diszharmónia. Ezek a megakadások többféleképpen magyarázhatók, két-, akár háromféle lehetőséggel is.

Példák:

És azt is *szeretném elmondanom...* vagy elmondani, hogy bent a villában fogtok bokszolni. (morfológiai, szintaktikai hiba, perszeveráció)

Ez valahogy így *hangz...* hangozhat ez a példa. (morfológiai, szintaktikai hiba, változtatás)

A hófedte csúcsok *megidézték*. (megigézték; perszeveráció, téves szótalálás)

Ebbe *belekeveredtek...* *belekerültek* helybéli, mondjuk... mondjuk... mondjuk sintoista elemek. (téves szótalálás, újraindítás)

A korrekciós folyamatok működése

A beszélő a hibát	korrigálta	nem korrigálta
észrevette	az önkontroll tudatosan működik	az önkontroll működik, de a javítás mégsem megy végbe
nem vette észre	az önkontroll tudat alatt működik	az önkontroll nem működik

A megakadást a hallgató

- felismerheti, de azonnal korrigálja;
- nem ismeri fel, mert azonnal öntudatlanul korrigálja (vagyis a jó formát véli hallani);
- felismeri, de nem képes korrigálni (ez észlelési/megértési nehézséget eredményez).

Mindez gyakran teljesen független attól, hogy a beszélő javított-e, vagy sem. A hallgató beszédészlelési és beszédmegértési folyamata támaszkodik a predikciókra is; ezek nagyrészt segítik, néha azonban nehezítik a működést (amikor a téves predikció félreértéshez vezet). A helyes predikciók gátolják a beszélő megakadásjelenségeinek tudatos azonosítását.

Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek a rádió- és tévéműsorokban

Miért érdekes?

- ❖ „verbális érintés” (Fülei-Szántó Endre)
- ❖ a nyelv társadalmi szerepe
- ❖ a megszólítási forma mint szociolingvisztikai változó
- ❖ a társas érintkezési kultúra állapota
- ❖ hétköznapi kommunikációs nehézségek, zavarok, konfliktusok („Hogy szólítsam?...”)
- ❖ (globális) társadalmi változások \Rightarrow változó megszólítási formák
- ❖ beleszóljunk a változásba, vagy „majd kialakul”?
- ❖ óvodai, iskolai gyakorlat, médiaminták

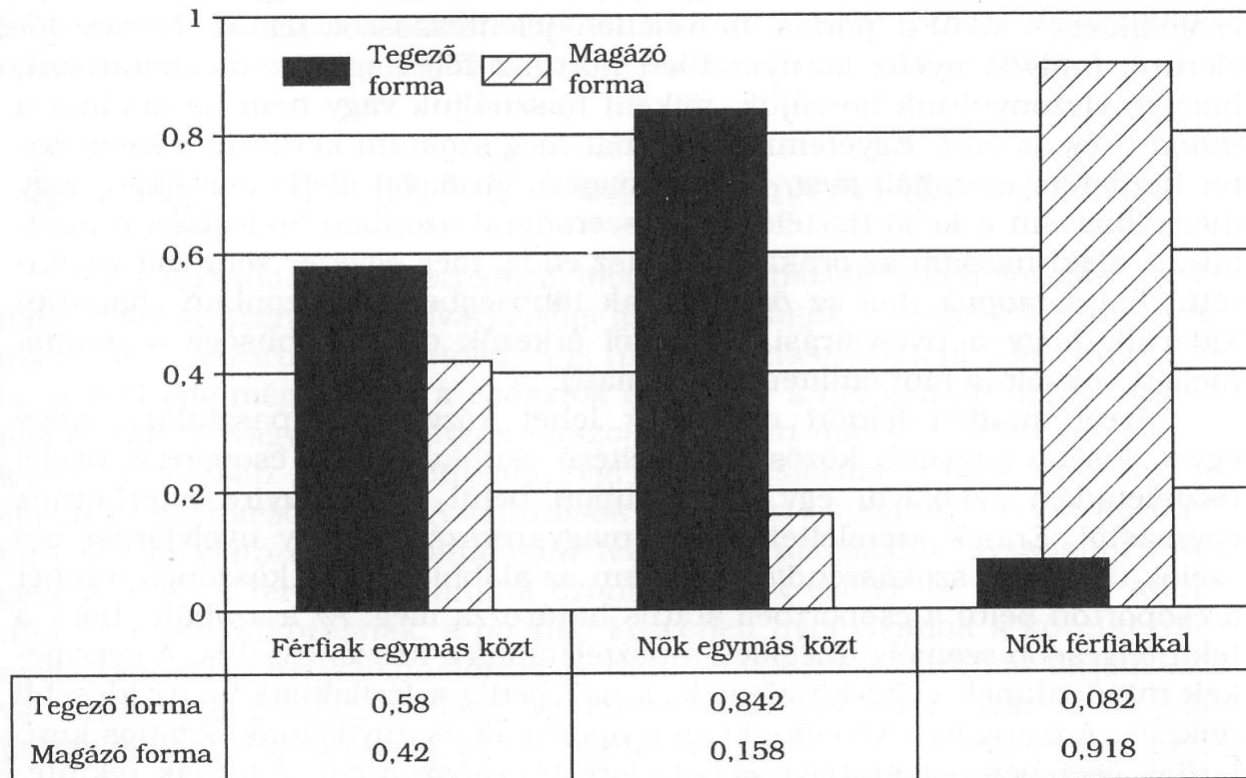
A tiszteletadási formák választását és használatát meghatározó legfontosabb tényezők:

- **a partner(ek) neme:** *néni, bácsi, Nagyné, Kovács úr, asszonyom, hölgyem, uram, srácok, fiúk, lányok stb.*
- **életkora:** *néni, bácsi, bátyám, néném, kisasszony, fiatalember, öcsi stb.*
- **az ismeretségi fok:** *hölgyem, uram, kisasszony, fiatalember, barátom, haver, drágám, édesem stb.*
- **rokonsági fok:** *anyu, apu, nagypapa, kislányom, sógor, nászasszony stb.*
- **társadalmi állás, végzettség, státus:** *igazgató úr, dékán úr, tanító néni, doktornő/doktor úr, plébános úr, miniszter/képviselő asszony, kolléga/kollegina stb.*
- **családi állapot (csak nőkre vonatk.):** *Nagyné, asszonyom, kisasszony, kocsmárosné stb.*

A nemek szerepéhez

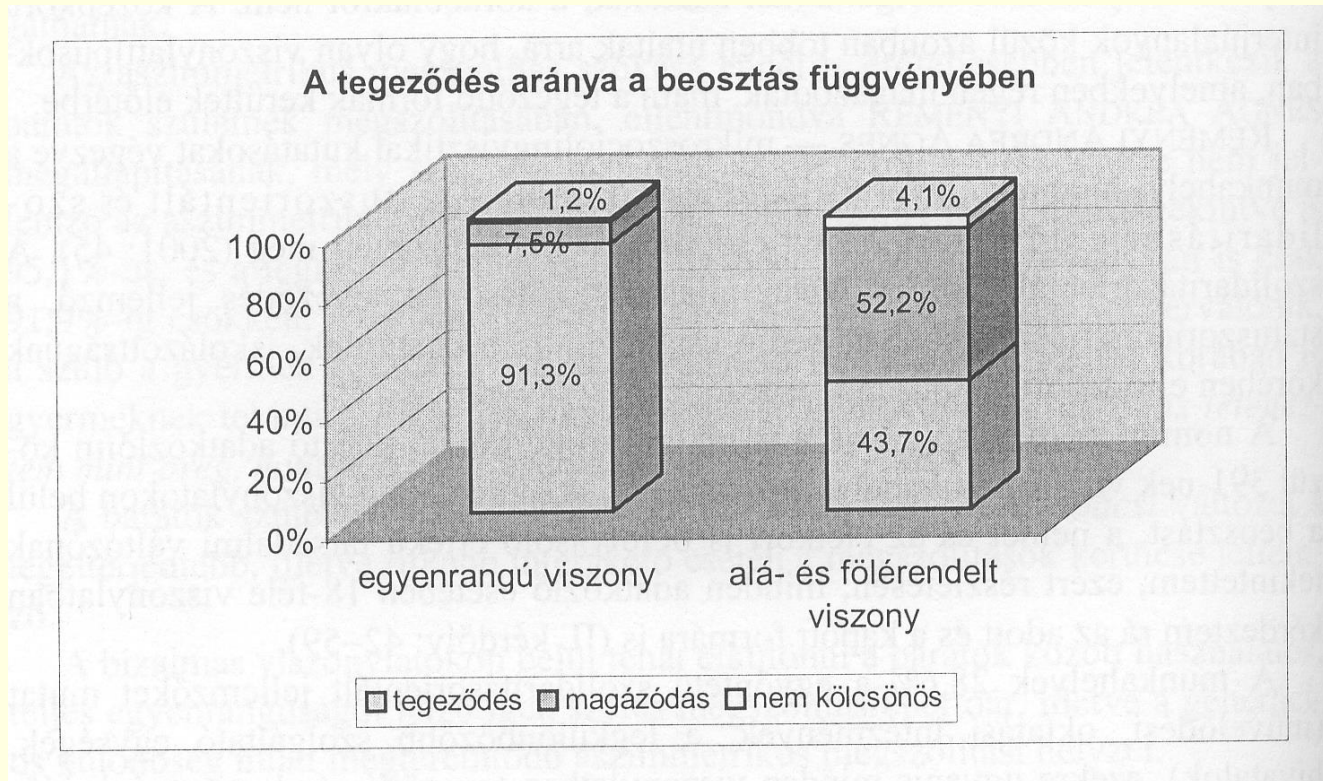
Egy vállalathoz tartozó, nem egy szobában dolgozó női és férfi munkatársak tegeződése és magázódása

Tegező és magázó formák aránya

(A forrás: Reményi 1994: 98.)

A státus szerepéhez

Ez mára sokat változott, a legtöbb munkahelyen még inkább a tegeződés vált általánossá.

A kezdetekről...

📖 a középkorban még a tegezés volt általános; a nemtegező érintkezésforma a 16. századra alakult ki (ez még nem a magázás!) ⇒ a magasabb körökből a paraszti világba (*kend*)

📖 „te kegyelmed”, „kegyelmed”, „te nagyságod”: „*Arra kérem kegyelmedet, hogy őrizzen meg minden veszedelemtől.*”

📖 így indul el a „magázás” (egy ideig a *maga* névmás nélkül...)

📖 a *maga* a „maga kegyelmed”, „kegyelmed maga” formákból rövidült (17. sz. vége)

📖 az *ön* a felvilágosodás idején jelentkezik, Kazinczynál is megtaláljuk; Széchenyi 1828-ban veszi pártfogásába mint a nemtegezés finomabb eszközét

📖 a *magáz* ige meglehetősen új, 1821-ből való az első adat

📖 elődje, a *kendez* is csak 1779-től adathozható

A Horthy-korszak megszólításai

A Horthy-korszakban nemcsak az idegenek volt nehéz megtanulnia, hogy a miniszter címzése és megszólítása „nagyméltóságú miniszter úr!”, míg az apáté „méltóságos” és „főtisztelendő apát úr!” volt.

A hivatalos ranglétrának öt foka volt, felülről lefelé: kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes és – semmi.

Ehhez járultak még egyházi címek: pl. *(fő)tisztelendő, nagytiszteletű* stb. A *tisztelendő* és *főtisztelendő* protestáns megfelelői a *tiszteletes* és *nagytiszteletű*.

A Horthy-korszak megszólításai

Horthy mint kormányzó „főméltóságú” volt. A „nagyméltóságú” az érsekek, miniszterek és hercegek megszólítása. Ehhez járult még a főhercegre a „fenséges” és a királyra a „felséges”, továbbá a pápát illető „őszentsége” megjelölés.

A vitézi cím viselőinek kijárt a „nemzetes” címzés. A „tekintetes” és „nagyságos” annyira elterjedtek voltak, hogy rövid változataik is keletkeztek: a „téns” és a „nacsos” (például *ténsúr*, *nacsosasszony*).

**Nem volt könnyű a megszólítások tengerében kiigazodni.
Bizonytalanság esetén a legjobb módszer a felültitulálás volt.**

A Horthy-korszak megszólításai

Szentséges: a Pápa (pl. Őszentsége XVI. Benedek), megszólításszerűen: *Szentséges Atya!*

Felséges: a király, királynő, királyné (*Őfelsége a király; Felséges úr!*).

Fenséges: a királyi család minden más tagja (kivéve a mindenkori trónörökös, aki *Felséges* vagy *Felség!*)

Főmagasságú: a bíborosok (*Őeminenciája, Eminenciás uram!*) és a máltai (johannita) lovagrend nagymestere.

Főméltóságú: a Kormányzó, a Hercegprímás, a herceg és néhány grófi család (mint pl. a Schönborn-Buchheim grófok és mások).

Nagyméltóságú: az érsek, a valóságos belső titkos tanácsosok, az I. osztályú érdemkereszt azon tulajdonosai, akik kitüntetésüket a magyar királyi titkos tanácsosi cím létesítése előtt kapták, a miniszter, a Magyarországon akkreditált külföldi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (a magyar követnek csak külföldön jár az *excellenciás* cím), a Felsőház elnöke, a Kúria elnöke, a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, a tábournoki kar tagja altábornagytól felfelé...

A Horthy-korszak megszólításai

Excellenciás: magas rangú főurak és püspökök

Kegyelmes: főurak, országgyűlési képviselők

Méltóságos: gyárigazgatók, magas rangú tisztviselők,
földbirtokosok

Tekintetes: államtól kapott cím diplomával rendelkező
civilneknek

Nemzetes: a Vitéz címet viselők

Nagyságos: középosztálybeliek, iparosok

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

Magázás vagy Önözés? (Később áttérték a tegezésre...)

- **[Szign]** (...) ez az **Ön** rádiója. Danubius.
- **[Szign]** Egy újabb óra valódi változatosság az **Ön** válogatásával. Magyarország elsőszámú hétköznapi kívánságműsorában. Danubius Rádió.
- **[Szign Szlog]** Egy újabb óra valódi változatossággal, és szövegelés nélkül. A zenék válogatását **Önre** bízunk, hogy valóban a kedvencei szóljanak Magyarország első számú hétköznapi kívánságműsorában. Danubius Rádió. Vissza a kívánságokhoz.
- **[Szign Szlog]** Kívánságműsor a választás lehetőségével. A 80-as és 90-es évek legjobb dalai, valamint az összes mai kedvence, ahogy **Ön** válogat köztük. Danubius Rádió.

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

Önözés vagy tegezés?

[Bu] – Nos, kérem szépen, egy hölgy és egy úr verseng a betűpingpongban. Kíváncsian várjuk, hogy melyikük az ügyesebb, és melyikük az okosabb. Szevasz, Judit, Vácról!

[Ju] – Sziasztok!

[B1] – Szia!

[Gu] – Sziasz!

[Bu] – Judit, volt felénk egy beugró kérdés: ország 'B' betűvel?

[Ju] – Bolívia!

[Bu] – Jól van, jól van, csak ugye, tegnapi egy kicsit visszaemlékeztünk, amikor nem sikerült. Az ellenfeled György Szerencsről, szia, Gyuri!

[Gy] – Jó reggelt, szerbusztok!

[B1] – Szia!

...

/az egyik kereskedelmi rádióból, 2001. augusztus 7./

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

A játékok kölcsönös tegeződése mellett a kívánságműsorok szokásrendje: nem egyöntetű a kölcsönös tegezés, hanem a betelefonáló hallgató és a műsorvezető közötti ***kommunikációs alku*** eredménye.

A kívánságműsorba telefonáló hallgatók általában nem lesznek hosszabb párbeszéd részesei, csupán egy-egy üdvözlő formula után közlik a kérésüket, esetleg válaszolnak egy-két kérdésre.

Az interakciót rendszerint a betelefonáló hallgató nyitja meg, ezáltal a legtöbb esetben az általa választott forma határozza meg a párbeszéd tegeződő vagy magázódó jellegét.

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

[H] [csengő női hang] – **Szia! Jaj, de jó, végre! Annyiszor próbáltalak már titeket hívni. Úgy örülök, hogy sikerült!**

Amikor a telefonáló nem választja meg egyértelműen a megszólítás második vagy harmadik személyét, a műsorvezető legtöbbször nem a tegező forma mellett dönt; a hang alapján van lehetősége megítélni a beszédpartnere és közte meglévő életkori különbséget:

[Hnő] – **Halló? Botos Teréz vagyok.**

[Rákóczi Ferenc] – **Csókolom. Tessék parancsolni.**

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

Munkatársak egymás között... (Kriszta, Viki, Marcsi,
Galamb és a többiek)

[Laura] **Szia, Bea.** Jó estét.

[Bea] Jó estét mindenkinek. **Szia.** Köszöntsük a hallgatókat
itt a dzsesszműsorban, jó? ...

- Hát, **gyerekek**, itt ez a légkondicionáló berendezés, ugye, amelyik áldásos tevékenységét hajtja végre a stúdióban. Ez lehetővé teszi azt, hogy egész évben ugyanúgy öltözködjünk.
- Hol jártál, **báránykám**, az elmúlt napokban, és most hol vagy?

Kereskedelmi kontra közszolgálati...

Kossuth rádió:

- távolságtartó udvariasság, a műsorkészítők közötti kapcsolat megjelenítésének hiánya, a kommunikációs folyamat narratív jellegű közvetítése
- a fatikus funkció (1. Jakobson kommunikációelméleti modellje), a társas reláció kevésbé hangsúlyos (nincs bizalmas(kodó) hangnem), a lényeg a közlés, a referenciális funkció

Kereskedelmi rádiók:

- a társas relációk kiemelése, a fatikus funkció előtérbe kerülése (bizalmas(kodó) hangnem)
- a műsorkészítők, munkatársak közötti kapcsolat, a hallgatókkal való közvetlen hangnem sokszor a referenciális funkció fölé nő

A riportműsorokban, beszélgetésekben a nyelvi bizonytalanságok, használatbeli nehézségek és ellentmondások még a hétköznapi nyelvi helyzeteinél is feltűnőbben jelennek meg.

*Tegeződni
mindenkivel...*

Hagyományos kvízműsor

*Tiszteletet kifejező
magázódás, önözés...*

Hagyományos kvízműsor

Elmebajnokság

Fénykorában 4 millió ember nézte...

„A mai műsorvezetők csereszabatosak: nem tetszik, amit tegnap csináltál, ki vagy rúgva, jön más. Én is hibáztam néha, de fel sem merült, hogy le kellene cserélni” – osztotta meg véleményét **Egri János**, aki azt is hozzátette, nem tetszik neki például a *Maradj Talpon!* durvasága, ahogy a búcsúzó játékosokat elsüllyeszti. Szerinte az *Elmebajnokság* sokkal humánusabban bánt a vesztesekkel is. Az egykori műsorvezetőt természetesen a kereskedelmi csatornák is megkeresték ajánlataikkal, de nem vállalta a feladatot, mivel szerinte ott csak „megfizetett rabszolga” lett volna.

- izraeli licenc alapján (amerikai változatban: „Who’s still standing?”)
- átmeneti típus: részben a hagyományos, részben a „kizsákmányoló” kvíz jegyeit mutatja: a műsorvezető ironizál, ugratja a játékosokat, de tiszteletét is kifejezi
- kölcsönös tegeződés a játékosokkal, keresztnéven szólítás

- nem hagyományos, hanem „kizsákmányoló” kvíz
- az udvariatlanság a szórakoztatás szolgálatában (fenntartja a néző figyelmét, kreatív, humoros)
- a műsorvezető konstruált karaktere köré épül
- Angliában szállóigévé vált a mondás: „You are the weakest link, good bye!”

Ebben a kvízben nem volt általános tegeződés...

Alkalmazkodás a betelefonáló játékos életkorához, neméhez...

ÖN IS TUDJA?
06-1-200-1296
ÉLŐ
SZINTNYEREMÉNY:
LAP ELŐFIZETÉS

01:17

Melyik országban zajlott a híres sómenet?

1	Amerikai Egyesült Államokban	Mexikóban	2
3	Indiában	Kínában	4

10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

Népszerű színészekkel, sportolókkal, énekesekkel: tegeződés...

Bizonytalanságok, bizonytalankodások...

Telefonos műsorban fiatal lányhang és a középkorú énekesnő magázódva beszélget, ám amikor kiderül, hogy a lány 15 éves, az énekesnő így reagál: „*A hangja, vagyis a hangod alapján nem is gondoltam volna, mert tényleg nagyon fiatal vagy*”, majd a beszélgetés végéig megtartja a tegező formákat. A váltás megtörtént, azonban a tegeződés felajánlásának az idősebbtől kezdeményezhető aktusa nem, ezáltal a partner nyelvi helyzete bizonytalanná válik, elkezdi kerülni a megszólító formákat, s végül egy alig hallható *Sziá*-val köszön el.

Hasonló, nehezen kezelhető helyzet teremődik akkor, amikor a telefonon felhívott idősebb politikus a riporter „*Jó reggelt, elnök úr!*” köszönésére így válaszol: „*Szervusztok! Nemcsak neked köszönök, hanem a veled szemben ülő három fiatalembernek is*”, majd a beszélgetés során felajánl több megszólítási formát is, de a kölcsönös tegeződést nem, ezért a végig bizonytalankodó riporter így köszön el: „*Hát akkor, elnök úr, Lányi úr, Zsolt, mindhárom megszólítást felajánlotta, köszönöm a beszélgetést.*”

Ezek a szituációk azt mutatják meg, hogy a bizalmasabb formára való átállásnak is igen szigorú szabályai vannak, s a kölcsönös tegeződés térhódítása ellenére udvariasságra törekedve általában kerüljük ezek megsértését.

A nyelvi illemtanász tanácsai

- ✓ rádiós, televíziós belső munkatársak között: tegeződés (főleg, ha azonos neműek)
- ✓ egymással vitatkozó szakemberek: tegeződhetnek, de a műsorvezető „beletegeződése” zavaró (ő a rádiót, tévét, ill. a hallgatókat, nézőket képviseli)
- ✓ a sportriporter az ismert sportolókat tegezze; a magázódás mesterkéltén hatna, akár csak fiatal „sztárok”, ún. „celebek” esetében
- ✓ nem illik a tegeződés olyan beszélgetésekhez, amelyekben a megszólaltatott fél a hivatalát, szakmáját, közösségét képviseli, a megszólaltató pedig a rádiót és a televíziót (ill. annak közönségét), még akkor sem, ha „civilben” közeli ismerősök – ez a körülmény magánügy, nem tartozik a hallgatóra/nézőre, ill. nem tartozik a témához

Áthidaló formák:

„X. Y.-t mindenki úgy ismeri, mint...”

„Mit szól a fizika professzora ahhoz, hogy...”

Jelenleg zajló változások: összefoglalás

- a kommunikáció legtöbb színterén a szolidárisabb, tehát a partnerek azonos rangúságát hangsúlyozó formák: a második személy, ill. a keresztnéven szólítás terjedése tapasztalható
- a nemtegező formák közül a magázás visszaszorul: szerepét a személyes, nem státuszjelölt helyzetekben a tegezés, a személytelen és státuszjelölt szituációkban az önözés veszi át
- a tetszikelés használati köre is csökken, a nagy életkori különbség, ill. férfi–nő reláció aszimmetrikus jelölőjévé válik
- továbbra is: bizonytalanságok a megszólítási formák választásában \leftarrow a viselkedéskultúra fejletlensége, elmaradottsága (?) – társadalmi átalakulás, normaváltás
- „neveletlen” vagy „demokratikus stílusban” nevelt gyerekek?
- szinkronizálás (pl. amerikai filmek esetén)?